

TALASSONÍMIA DE GUARDAMAR

Maria dels Àngels SEMPERE LINARES

1. DESCRIPCIÓ GEOGRÀFICA

Guardamar és un municipi situat al sud del País Valencià a la vora de la Mediterrània, marcant el límit meridional de la nostra llengua. Té una costa plana, ampla, de fondos nets i amb poca pendent. Si observem el seu perfil veurem una costa rectilínia que segueix pràcticament la direcció nord-sud.

Al llarg dels 14 Km. de costa es van succeint una sèrie d'arenals (les dunes), que donen fisonomia a la costa. Tal i com descriu el plànol geològic: «*La falta de oleaje y la de corrientes capaces de dispersar los acarrees del río, han favorecido el depósito y originado un banco de arena productor de dunas, muy visibles desde lejos...*»⁽¹⁾. Aquestes dunes foren fixades el 1846 sota la direcció de l'enginyer Francesc Mira amb pins, eucaliptus i palmeres.

A uns 2 Km. al NE de la població desemboca el riu Segura, després de travessar el terme en direcció d'oest a est. En la desembocadura del riu s'ha format una barra que, per la seua profunditat, un metre i mig d'aigua en la part més alta, només permet l'entrada de vaixells amb poc calat. Així ho assenyalava ja Bayo⁽²⁾ i també Tofiño.

Tanmateix, els petits llaguts que treballen en aquesta costa, es refugien en un embarcador que hi ha en la marge dreta del riu a uns 300 m. de la mar. Segons J. Lleonart aquí es refugiarien unes 15 barques foraborda de 12 a 18 CV⁽³⁾.

Els mariners enquestats ens assenyalen que a la desembocadura del riu hi ha una mena de canal que han format els aports de terra a la vora nord de la desembocadura del riu. Però al mateix temps ens constaten que en l'actualitat es troba ple de fang i que no s'hi ha

-
- (1) TEMPLADO MARTINEZ, D. i MESEGUER PARDO, J., *Plano del Instituto Geológico y Minero, Hoja núm. 914. Guardamar del Segura*, Madrid, 1945.
 - (2) «Este río tiene una barra tan somera, que no pueden pasarla ni embarcaciones de poco calado, va formando con sus acarrees un banco de arena que avanza al SSE y al NE de su boca a dos y a tres cables de distancia respectivamente con metro y medio de agua, aunque a tres cables ya se encuentran cinco metros». BAYO Y LOPEZ, L., *Derrotero General de las costas del Mediterráneo*, Dirección Hidrográfica, Madrid, 1986, p. 279.
 - (3) LLEONART, J., *La pesqueria de València. Informe final*. Institut de Ciències del Mar, Barcelona, 1987, p. 174

realitzat cap dragatge del riu; informació que ha estat corroborada també per la confraria local de mariners. Recentment s'han iniciat unes obres a la desembocadura del riu per a la construcció d'un port esportiu.

En l'actualitat la flota que disposa Guardamar està formada per 2 vaixells dedicats a la pesca d'encerclament, 20 vaixells de tremall i alguns més, al voltant de 10, que no tenen motor declarat. Tret dels que es refugien al riu, la resta de vaixells, «busses», llaguts i barques d'encerclament, ho fan als ports de Santa Pola, Torrevella o Alacant.

La població activa marinera afiliada a la confraria de Guardamar és de 70 homes aproximadament. Si bé hem d'assenyalar que no representen el total de la població marinera de Guardamar, ja que més del doble (entre 150 i 175) treballen a altres localitats; ni tampoc tots aquests 70 homes treballen a Guardamar, encara que hi estan afiliats.

En aquest treball únicament hem estudiat els talassònims i senyes utilitzats pels mariners dels vaixells que tenen com a port el riu Segura i que treballen en la zona de costa que abraça des de la Mata (terme de Torrevella), pel sud, fins a la Marina (terme d'Elx), pel nord. I, més freqüentment, la zona de platja que hi ha al sud del riu Segura.

La pesca que realitzen aquests vaixells és una pesca molt costanera. La profunditat màxima on arriben és d'un 10 o 12 braces (entre 16 i 20 metres). A més a més del tremall i dels arts de pesca d'encerclament, s'utilitzen les xarxes morunes (semblants a l'al-madrava però més petites).

La major riquesa pesquera que té Guardamar és la captura del llagostí, espècie que es cria abundantment, i que es captura en dos períodes: des de març fins a maig, a 300 m. de la platja, i en juny i juliol a una milla de la platja⁽⁴⁾. A més es capturen angules, xirles, dorades, marbres, sardines i lenguados, entre altres.

2. METODOLOGIA

Per a l'elaboració d'aquest treball hem realitzat diverses enquestes orals als mariners de Guardamar. Hem entrevistat 10 mariners de diferent edat, des dels 30 fins els 70 anys.

També hem utilitzat diferents plànols dels segles XIX i XX. Així com també hem emprat la bibliografia relacionada amb el tema conjuntament amb la fotografia aèria.

3. RECURS DE SENYES I TALLASSÒNIMS

Els noms recollits els hem classificat en:

- Senyes: - Mestres
- Costaneres: - edificacions
- vegetació
- relleu
- camins

- Alguers
- Caladors
- Costa i Platges
- Roques
- Altres

(4) MAS GIL, L., *La pesca en Alicante. Ensayo para su historia*, Caixa d'Estalvis Provincial d'Alacant i Diputació d'Alacant, 1979.

3.1. Senyes

Dins de tots els noms recollits, l'apartat més nombrós és el de les senyes. Com que els mariners treballen molt pròxims de la línia de la costa (no superen els 10 o 12 bracs de profunditat) poden, doncs, observar clarament totes les senyes de la platja, a més que, aquesta proximitat els permet també distingir amb certa precisió aquestes senyes que se situen a la vora de la mar, de tal forma que diferencien, per exemple, el primer del segon xalet.

—edificacions que conf:onten—, etc.

Hem d'afegir també que la majoria d'aquestes senyes se situen en la zona que hi ha entre la desembocadura del riu i les últimes edificacions, és a dir, el lloc on, generalment, els mariners calen les seues xarxes. D'altra banda, aquestes senyes són utilitzades, en determinades ocasions, sense l'enfilació, ja que la inexistència d'obstacles (és una zona d'arena), la proximitat a la línia de la costa i el tipus de pesca, possibilita l'ús d'una única senya per a identificar el lloc de calada. Pel contrari, en la resta de casos, i quan necessiten precisar un punt concret per a situar una roca, un alguer, etc., sí que ho fan per mitjà d'una enfilació (dues senyes).

Si analitzem la situació de les senyes secundàries o costaneres podem veure que la majoria es troben molt pròximes a la línia de costa o en punts alts del nucli urbà. Dins del plànol de la ciutat de Guardamar es poden distingir clarament dues parts, una edificada en la platja, més recent, i el nucli urbà, més antic, dalt d'un puig.

Com que els mariners treballen molt pròxims a la costa, quan s'allunyen uns metres de la platja, algunes senyes queden en segon terme i no es veuen. La majoria resten tapades pels arenals o per les modernes edificacions. Tan sols es tindran en compte aquelles molt destacades, com pot ser el cas de la serra de Callosa o de l'antena de l'estació ràdio-naval; punts que actuen com a senyes mestres. En l'actualitat la senya de *la Serra* —de Callosa— es veu desplaçada per la presència de *l'Antena*, ja que aquesta en disposar de llum per la nit té més visibilitat. Concretant un poc més podem veure que aquestes senyes apareixen en més densitat en la zona més pròxima a la part sud de la gola; zona d'arena totalment neta i on més es treballa.

Hem pogut observar que amb el transcurs dels anys, i segons ens indicaven els mariners més majors, les senyes han canviat. Unes no s'utilitzen ja que les modernes edificacions les han tapades, com és el cas de *Bosquet en bosquet*. D'altres també hem d'assenyalar el cas de la senya *Moli vent*, nom que perdura malgrat haver desaparegut el molf —en l'actualitat hi ha un camp de futbol. Altres senyes han estat simplement destruïdes pel pas del temps, com és el cas de la senya *el Gorro*.

D'altra banda, n'han sorgit de noves, sobretot noms de recents edificacions, com per exemple *El Galeno*. En ocasions l'edificació actual pren el nom del malnom del propietari de les terres on està construïda, com és el cas de la senya de l'hotel *El Xus*.

El progrés, i sobretot el turisme, han estat decisius en el canvi o pèrdua d'algunes senyes. Una vegada més, podem constatar que, a l'igual que succeeix en altres localitats⁽⁵⁾, la

(5) Vegeu BERNAT I BALTRONS, F.: «Les senyes de la pesca de palangre a la zona costanera d'Arenys a Blanes», *Bulletí de la Societat d'Onomàstica*, XLII, Barcelona, 1990, ps. 35-44, i SEMPÈRE LINARES, M.A., «Talassonímia dels mariners de Santa Pola», *Actes del XIVè Col·loqui General d'Onomàstica*, Alacant, 1991, ps. 505-515.

majoria de les senyes van perdent-se i que sols les fan servir les persones més majors. Tot i aquesta afirmació, no podem estar-nos de dir que ens ha sorprès la recent creació de noves senyes. Així *la Torre dels banyistes* correspon a un lloc de vigilància instal·lat a finals de la dècada dels vuitanta.

A continuació passem a enumerar-les:

3.1.1. Senyes mestres.

Serra, la.- Nom genèric amb què els mariners anomenen la serra de Callosa⁽⁶⁾.

Torre, la.- Així es designa una antena d'una estació ràdio-naval que van instal·lar els americans. Senya molt utilitzada també pels mariners de Santa Pola que treballen en la mitjamar o en la fondura, encara que aquests l'anomenen *el Poste*.

3.1.2. Senyes secundàries.

Arenal, l'.- Vegeu *l'Arenal gros*.

Arenal gros, l'.- Nom que donem a una duna que destaca en la marge nord del riu, pròxim al llit del riu.

Babilònia, la.- Els mariners identifiquen aquesta senya amb la zona pròxima a *l'Hotel*, per la part nord.

Baluard, el.- Vegeu *el Castell*. Per a alguns mariners és la part més elevada del castell, però per a la resta es tracta del castell en general.

Berlín, el.- Nom d'un hotel, al sud de la Mata.

Bloc alone, el.- Edifici del nucli urbà pròxim a l'església.

Bloc de Pallarés, el.- Moderna edificació situada a la part alta del nucli urbà. Fa cantonada amb un dels carrers que baixa a la mar. Té una bona visibilitat ja que les cases que el separen de la platja són de menor alçada, i, també, pel color blau de les parets.

Bosquet.- Normalment aquesta senya s'utilitza en la forma *bosquet en bosquet*, per a fer referència a dues figueres frondoses que hi havia al sud del poble. El nom de la senya perdura tot i que en l'actualitat aquestes figueres han desaparegut.

Ca la tia Maria la Canària.- Nom i malnom de la propietària d'una de les primeres edificacions de la zona de xalets pròxima a la gola del riu. Abans era una edificació que estava aïllada però que actualment té al costat una fila de xalets.

Camí del Rebollo, el.- Camí que comunica la carretera Alacant-Cartagena amb la platja del Rebollo. Està situat en el límit nord del terme de Guardamar.

Camí, Ruíz, el.- Camí situat a la partida de la marina que va perpendicular a la costa. Passa prop de la casa de *los Ruíz*.

Carretera, la.- La Carretera que baixa des de l'Ajuntament de Guardamar fins a la platja. Té una gran visibilitat a causa de la pendent que hi ha des del poble fins a la platja.

Casablanca, el.- Nom d'un hotel situat en primera línia de la costa.

Casa del guàrdia de Moncaio, la.- Casa que hi ha en la serra del Moncaio.

(6) «Al O. de la boca del río Segura y unas diez millas tierra adentro se ve la empinada sierra llamada Callosa. Es escarpada, de color oscuro y elevada más de 668 metros sobre el nivel del mar. Se distingue perfectamente de las más sierras inmediatas...» RUIDAVETES Y TUDURT, P., *Derrotero general del Mediterráneo*, Dirección Hidrográfica, Madrid, 1983, p. 293.

Castell, el.- Ruïnes del castell de Guardamar que es troba situat damunt d'un puig prop del nucli urbà. Aquest castell quedà destruït a causa d'un terratremol durant el segle XIX.

Escaló, l'.- Figura que amb forma de graó pren una serra que hi ha darrere del Moncaio. Possiblement es tracte de la serra de l'Atalaia de Rojals.

Eucalipto, l'.- Arbre que destaca entre els altres eucaliptus i que està situat a les dunes.

Galeno, el.- Una de les últimes edificacions del nucli urbà. Edifici de sis plantes situat en primera línia de costa.

Garrofer, el.- Aquest arbre es trobava situat a la marge nord del riu, molt pròxim a la platja. Prop d'aquest arbre se'n trobava un altre de la mateixa espècie, s'utilitzaven conjuntament amb una senya que es denominava *Garrofer en garrofer*.

Gorro, el.- Senya actualment desapareguda. Es tractava d'una barraca de la Guàrdia Civil a la platja, a uns 300 metres al sud de la desembocadura. Per als mariners la figura que prenia aquesta barraca era la d'un barret.

Hotel, l'.- Nom de l'hotel Campoamor. Per antonomàsia se l'anomena l'hotel ja que és el de majors dimensions. Es troba al sud de terme municipal.

Iglésia, la.- L'església parroquial de Sant Jaume.

Ingeniero, l'.- Xalet en primera línia de la costa, el propietari del qual és un enginyer.

Maixella.- Nom que els mariners de Guardamar donen a la zona que va des de les salines del Pinet fins la platja Llisa de Santa Pola. Hi ha una gran similitud entre aquest nom i el nom amb el qual designen els mariners de Santa Pola la zona pròxima a la desembocadura del Segura. A més són zones de característiques físiques similars amb vegetació baixa i matorral.

Molí.- Vegeu *Molí vent*.

Molí vent.- Tot i que perdura el nom de la senya, el molí en qüestió ja no hi és, com ja hem comentat més amunt. En dos plànols del segle XIX trobem el topònim *Molinos*, segurament fent referència al desaparegut Molí de Vent⁷⁾.

Moncaio.- Muntanya pròxima a la costa en el terme de Guardamar. Amb aquesta denominació apareix ja el plànol de J. Montojo.

Oasis, l'.- Nom d'un hotel que està situat en primera línia de la costa en el nucli urbà.

Munto forment.- Muntanya del terme de Guardamar que apareix per darrere del Moncaio. Suposem que es tracta de la serra de les Raboses.

Palmereta.- Palmera que destacava en una zona no edificada, es trobava aïllada entre el poble i l'hotel Campoamor.

Pi Gros, el.- Pi que destaca per les seues dimensions en la pinada que hi ha a les dunes de Guardamar.

Riu, el.- Vegeu *la Iglésia*. També es denominada, per alguns, com a *Torre la iglésia*.

Torre del Pinet, la.- En la platja del Pinet es troben unes restes d'una torre vigia que en ocasions són utilitzades com a senya.

Torre dels banyistes, la.- Aquesta senya fa al·lusió a una torre vigia situada en la platja –concretament, al marge sud de la gola del riu– per a la seguretat dels banyistes. Aquesta torre es val col·locar recentment.

Torre del Moro, la.- Nom de la torre de la Mata, és una torre vigia del segle XVI.

(7) MONTORO, J. i PARDO, R., *Plano de la bahía de Santa Pola y la isla de Tabarca*, 1876, Servei Geogràfic de l'Exèrcit, Madrid.

Tossal del riu.- Vegeu l'*Arenal gros*.

Trinxera, la.- Una de les trinxeres construïdes durant la Guerra Civil al llarg de la costa. La majoria d'aquestes trinxeres estan, en l'actualitat, ensorrades sota l'aigua, però mentre van perdurar foren utilitzades com a senyes.

Viver vell, el.- Edifici del viver de l'ICONA que es troba situat dins de la pinada de Guardamar.

Xalet, el.- Al sud de la desembocadura del riu es troben una sèrie de xalets adossats utilitzats com a senya i que, de vegades, els mariners especifiquen el número d'ordre. Així tenim les senyes: el primer xalet, el segon xalet, etc. i l'últim xalet.

Xalet redó, el.- Dins d'aquest grup de xalets que acabem d'anomenar destaca aquest per la forma redona de la seua façana.

3.2. Alguers

Alguer, l'.- Amb aquest nom genèric s'anomena tota la zona d'algues situada entre la Marina i Santa Pola.

Alguer de Currín, l'.- Punt concret dins d'aquesta zona d'algues abans esmentada.

3.3. Caladors

Tan sols hem pogut recollir tres noms de caladors, aquests se situen en la zona que hi ha entre la Marina i Santa Pola, lloc on troben obstacles com roques, alguers, etc. Per contra, en la zona arenosa que queda al sud de la desembocadura no hi trobem cap nom de caladors. Seguint la direcció de sud a nord tenim els tres caladors:

Gurugú.

Bol del fondo.

Rincó Calasse.

3.4. Costa i platges

Costa del Moncaio, la.- Nom que rep la zona de costa davall la serra del Moncaio.

Platja l'Arenal, la.- Nom amb què es designa la platja pròxima a la desembocadura del riu en la marge dreta.

Platja el Rebollo, la.- Platja al nord de la desembocadura del Segura.

3.5. Roques

Podríem agrupar tots els noms de roques que hem recollit en dos grans grups. Un grup estaria format per totes les roques que conformen el que els mariners anomenen *la Barrera*. L'altre grup estaria format per roques aïllades que envolten l'arena per la zona de major profunditat.

A continuació passem a enumerar-les. Posarem entre parèntesis el nom de les senyes que ens han facilitat per localitzar les roques.

Antina, l'.- Roques a 6 o 7 braces de profunditat, front al camí Ruiz. En aquesta roca concretament comença l'*Alguer*.

Barrera, la.- Línia de roques que s'inicia front al Moncaio i arriba fins a la Mata. Es troba situada molt pròxima a la platja, la seua profunditat varia d'un metre o metre i mig fins a dos metres o dos metres i mig. En la part més meridional arriba a la mínima profunditat fins aflorar en la platja. La senya utilitzada per a senyalar l'inici, per la part nord, la *la Barrera* és la de *Bosquet en Bosquet*.

Cul de cove.- La forma de la roca haurà ocasionat, segurament, aquest nom. Es troba en una profunditat de 17 o 18 brases. (La serra del Moncaio, que corneja).

Descarregador, el.- Punta de roques on antigament descarregaven els vaixells. Enfronta amb la casa del guàrdia del Moncaio. En relació amb aquest nom, en el plànol de Tomàs López de 1788, apareix una *Torre del Cargador*.

Estació, l'.- Roca situada entre la Mata i l'hotel Berlín. A una braça de profunditat.

Estaxol, l.- Vegeu *l'Estació*.

Illeta els pardals, la.- Aquesta roca és troba situada a molt poca profunditat, el nivell de la mar no supera els 40 cm. Abans era freqüentada per a pescar-hi polps i a recollir ortigues verdes. Tomàs López situa aquesta zona més al sud d'on la situen els mariners, concretament entre la Torre del Cargador i la Mata. En aquest plànol apareix amb el nom de *l'Illa Pardai*.

Llanxa, la.- Punta de pedres a la vora de la mar. S'hi pot accedir a peu des de la platja i és freqüentada per anar a pescar al rall. Els mariners hi donaren aquest nom perquè la van confondre amb un vaixell que es va enfonsar. Actualment alguns situen aquest talassònim en una zona de pedres pròxima a la Marina, però la majoria la situen més al sud que *la Punta l'algar*.

Pedres grans, les.- Vegeu *la Barrera*.

Punta l'Algar, la.- Roca formant punta, situada davant de *l'Hotel*.

Punta la Creu, la.- Roques en línies encreuades, a una braça de profunditat i situades més al sud que el descarregador.

Punta la roca el Pinet.- Extrem sud de la roca del mateix nom. (la Serra a l'Arenal gros).

Punta el Secà, la.- Roques en forma de punta, a una braça i mitja de profunditat front a la serra del Moncaio. En aquesta zona es troba també la roca de *Bosquet en bosquet*.

Reixes, les.- Roques que reben aquest nom per la forma i es troben situades front a la Mata, al nord de *l'Estació*.

Roca de Bosquet en Bosquet, la.- Roca des d'on s'inicia la Barrera. En aquest cas la roca rep el nom de la senya.

Roca del Moncaio, la.- Vegeu *la Barrera*. Així ve denominada a l'estudi que fa Lleonart en la seua obra.

Roca el Pinet, la.- Aquesta roca es troba situada front a la torre del Pinet, a una profunditat de 17 o 18 brases (la Serra al Riu). També es pot utilitzar la senya de Puig Campana al cap de l'Horta, però aquesta última senya és més utilitzada pels mariners que treballen en major fondura i en altres ports.

Roca el Tavardo, la.- Roca situada a unes 27 brances de profunditat, entre la Mata i Torrevella. El Tavardo és el malnom del seu descobridor.

Roca Gelada, la.- Roca situada enfront del poble de Guardamar en 36 o 37 brances d'aigua. (la Serra al Moncaio).

Roqueta, la.- Situada front a la senya de *l'Oasis*. A una braça de profunditat.

3.6. Altres

Barra, la.- Barra que el riu Segura forma en la seua desembocadura. En tota la bibliografia consultada apareix descrita com una acumulació de materials la profunditat màxima de la qual és d'un metre i mig; encara que, uns metres més a fora, ja s'arriba als cinc metres de profunditat.

Barreta, la.- Nom que rep la barra del riu Vinalopó.

Carreró, el.- Una mena de corredor sotaiguat que queda entre les roques de terra i les de fora la roca el Pinet.

Fangars, els.- Acumulació de fang a causa dels aports del riu. Per a localitzar-los s'utilitza la senya del *Viver vell*.

Gola, la.- Amb aquest nom genèric es designa la desembocadura del riu Segura.

Seqüió, el.- Nom que rep la zona on la Barrera s'acosta a terra, quan aflora a la superfície i deixa d'estar sotaiguada.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILO ADROVER, Cosme: «La toponímia marina de Felanitx, Santanyí i Ses Salines (Mallorca)», *Randa*, 10, Mallorca, 1987, ps. 25-49.
- BAYO Y LOPES, L: *Derrotero General de las costas del Mediterráneo*, Dirección Hidrográfica, Madrid, 1986.
- BERNAT I BALTRONS, F.: «Les senyes de la pesca de palangre a la zona costanera d'Arenys a Blanes», *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, Barcelona, 1990, ps. 35-44.
- BOTA GILBERT, Josep: «Les forneres de les mars de Blanes», *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, XXVIII, Barcelona, 1987, ps. 6-17.
- «Carta Geográfica de la costa del marel Reino de Valencia», Tomás Sanz, Servei Geogràfic de l'Exèrcit, 1771.
- «Costa desde el Cabo Roig hasta Cabo de las Huertas», Rafael Pardo Figueroa, Dirección Hidrográfica, Servei Geogràfic de l'Exèrcit, 1876.
- GINER I PEREPERES, Francesc: «La toponímia litoral i marítima de Cullera», *Actes del Xè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, València, 1986, ps. 136-149.
- «Gráfico de la Costa de Alicante y parte de Murcia con división de hojas del Servicio Hidrográfico», Servei Geogràfic de l'Exèrcit, 1877.
- LLEONART, J.: *La pesqueria de València. Informe final*, Institut de Ciències del Mar, Barcelona 1987.
- MAS Y GIL, Luis: *La pesca en Alicante. Ensayo para su historia*, Caixa d'Estalvis Provincial d'Alacant, Alacant, 1979.
- «Mapa Geográfico del Reyno de València», Tomàs Lòpez, geògraf, Madrid, 1788.
- ROSSELLO VERGER, Vicenç: «Toponímia litoral valenciana: pesqueres, caladors i senyes», *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, X, Barcelona, 1982.
- RIUDAVETS Y TUDURT, Pedro: *Derrotero General del Mediterráneo*, Dirección Hidrográfica, Madrid, 1873.
- SEMPERE LINARES, Ma. Angels: «Talassonímia dels mariners de Santa Pola», *Actes del XIVè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Alacant, 1991, ps. 505-515.
- TOFIÑO DE SAN MIQUEL, Vicente: *Derrotero de las costas de España en l Mediterráneo*. Imprenta Real, Madrid, 1852.